

PLANLI DÖNEMLERDE YABANCI SERMAYENİN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ*

Y. Ayşegül ATABEY**

ÖZET

Türkiye’de dışa yönelik sanayileşme ile yeni bir model yaratmak için 24 Ocak 1980 ve sonrasında yeni düzenlemelere gidilmiştir. Burada temel amaç, üretim sektörünü geliştirerek üretimin daha büyük bir kısmını dışarıya yöneltebilmektir. Bu politika ulusal ve yabancı özel yatırımların artmasına yol açmıştır. Bu doğrultuda çalışmada planlı dönemlerde yabancı sermayenin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

0. GİRİŞ

Türkiye’nin gündemine yabancı sermaye, üzerinde derin etkiler yaratan kapitülasyonlarla birlikte Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde, ciddi olarak girmiştir.

Bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu yabancılara kendi topraklarında ticaret yapmayı kolaylaştıran ve bazı imtiyazlar tanıyan izinleri yürürlüğe koymuştu. Osmanlı İmparatorluğu’nun iktisaden çökmesine neden olan bu izinlerle ilgili şartlar imparatorluk gücünü kaybettiğinde daha da ağırlaşmıştır. Nihayet bu kapitülasyonlar Cumhuriyet Döneminde Lozan’da kaldırılmıştır.

Türkiye, kapitülasyonlarla edindiği olumsuz tecrübelerin de etkisiyle Cumhuriyetin ilk yıllarında 1930’ların sonuna kadar yabancı sermayeden uzak durmuştur. 1937 yılı bütçe görüşmeleri yabancı sermaye politikalarına sıcak bakışın başlangıcı olmuştur.

Ancak yabancı sermayenin teşvikiyle ilgili esaslı kanuni düzenlemeler 1950’de başlamıştır. Bu dönemde Türkiye ticareti serbestleştirme ve ekonomiyi liberalleştirme denemelerini yaşamıştır. Bilindiği gibi bu dönem 1960’da bir askeri müdahale ile sona ermiş ve Türkiye 1963’den itibaren beşer yıllık kalkınma planları yürürlüğe koymuştur.

---

* Bu çalışmada Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde kabul edilen “Planlı Dönemlerde Yabancı Sermaye Politikaları ve Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri” adlı Yüksek Lisans Tezinin bir özeti.

** S.Ü. Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu Öğretim Görevlisi

Çalışmamızda planlı dönemlerde uygulanan yabancı sermaye politikalarının Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri incelenmeye çalışılmaktadır. Burada öncelikle yabancı sermayenin; sermaye ve teknoloji transferi açısından ekonomi üzerindeki etkileri ile ödemeler bilançosu, istihdam ve katma değer üzerindeki etkileri üzerinde durulmaktadır.

1. Yabancı Sermayenin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri

Ülkemizin kalkınması için başlatılan beşer yıllık kalkınma planlarının günümüze kadar uygulanması sonucuna göre, ekonomimizin dışa bağımlılığının azalmadığı, istihdam sorununun çözülmediği görülmüştür. Öncelikle, 1970'li yılların ikinci yarısından sonra ekonomimizde plan açıkça etkisiz kalmıştır. Planlı dönem öncesinde, mesela; 1957-1958'de enflasyon oranı %25 dolaylarında iken, 1980'de %100'ün üstüne çıkmış, bu fark işsizlik ve ödemeler içinde geçerli olmuştur.

Bu farklılaşmanın sebebi, sanayileşme yetersizliği olmakla birlikte, özellikle 1970'lerde görülen üç dış faktörün etkisinin de olduğu bir gerçektir. Bunlar: OPEC ülkelerinin ham petrol fiyatlarını arttırışı, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmek zorunda kalması ve Türkiye'nin ekonomik ilişki içerisinde bulunduğu ülkelerde işsizlik ve enflasyon artışıdır (Kepenek, 1984: 436).

Bütün bu menfi şartlara rağmen, Türkiye'nin planlı dönemde kalkınma yolunda önemli adımlar attığı da ayrı bir gerçektir. Mesela, GSMH 1968 fiyatları ile 1960 ve 1976 arasında 2.76 katına çıkmıştır. Kişi başına düşen miktar ise yaklaşık iki kat olmuştur (Yaşa, 1980: 104).

Planlı kalkınma dönemlerinde hedeflenen ve gerçekleşen kalkınma hızı ise şöyledir; 1963-1967 planlı döneminde hedeflenen kalkınma hızı %7.0 iken gerçekleşen %6.6, 1968-1972 planlı döneminde hedeflenen kalkınma hızı %7.0 iken gerçekleşen %7.1, 1973-1977 planlı döneminde hedeflenen kalkınma hızı %7.9 iken gerçekleşen %6.5, 1979-1983 planlı döneminde hedeflenen kalkınma hızı %8.0 iken gerçekleşen %2.0 olmuştur (T.S.D.T.O. ve T.B.B, 1984: 5). Nihayet VI. beş yıllık kalkınma planında 1990-1992 dönemi içinde yıllık ortalama %6.5 oranında GSMH büyümesi öngörülmüştür. Bu dönemdeki gerçekleşme yılda ortalama %4.9 oranında gerçekleşmiştir (D.P.T., 1993: 10-11)

2. Sermaye Transferi Açısından Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri

Planlı kalkınma dönemini incelerken de görüldüğü gibi, yabancı sermaye genelde imalat sanayiine ilgi duymasına rağmen, 1960 sonrası planlı kalkınma döneminde dayanıklı tüketim maddelerine ağırlık vermiştir.

1950 – 1974 yılları arasında Türkiye girişine izin verilen 286 milyon dolarlık yabancı sermaye yatırımları içinde büyük ağırlık 63 milyon dolar ile elektrik alet ve makineleri sanayi, 46 milyon dolar ile kimya sanayi, 38 milyon dolar ile taşıt araçları sanayi ve 29 milyon dolar ile lastik sanayi kesimidir (Uras, 1979: 161).

1974 – 1977 yıllarında ise, kimya, taşıt araçları, elektrik makinaları ve elektronik ile bankacılık sektörlerinde artış görülmüştür. Sektörler içerisinde imalat sanayi ön planı almıştır.

1980 – 1992 yıllarında ise toplam, imalat sanayi 5745, hizmetler 3286, tarım 182, madencilik 122 milyon dolar düzeylerinde gerçekleşmiştir (D.P.T., 1993: 34)

3. Teknoloji Transferi Açısından Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri

Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik kalkınmalarını sermaye ve iş gücündeki artışlar yanında önemli bir sebebe daha borçludurlar.

Yüzyıllar boyunca doğal kaynaklar değişmeden nüfus hızla artarken, bir çok ülkede kişi başına düşen gelirlerini hızla arttırmayı başarmışlardır.

Bu artış yalnız sermaye birikimi tarafından olmayıp, ekonomik gelişmeyi olumlu yönde etkileyen bilimsel buluşlar ve teknolojik bilgilerdeki ilerlemelerdir (Baran, 1968: 10).

Günümüzde gelişmekte olan ülkelerin uzun zaman harcayarak teknolojik bilgiler üretmelerine gerek yoktur.

Bu bilgiler gelişmiş ülkelerden çeşitli yollarda transfer edilebilir. Bu yollardan birisi de teknolojik bilgilere sahip yabancı sermayenin ülkeye davetiyle onların tecrübelerinden faydalanma yoludur.

Ülkemizde de teknolojinin transferi için uzun yol denenmiştir. Ancak bütün bu kolaylıklara ve teşviklere rağmen yabancı sermaye fazla teknoloji gerektirmeyen alanlara yatırım yapmıştır. Özellikle, ilaç, otomobil ve kamyon montajı ile gıda sanayiinde ileriki bir teknolojinin uygulandığı görülmüştür. Başka bir deyişle transfer edilen teknoloji özellikle kısa dönemde kâr verimliliğini yükseltecek belirli tüketim mallarının üretiminde yoğunlaşmıştır.

1983 yılından sonra ülkemizin hızla kalkınmasının temini için, üretimin ve yönetimin her seviyesinde, gelişmiş ülkelerce uygulanmakta olan çağdaş teknik ve idari bilgi, yöntem ve metotların ithali ve tatbiki gerekmektedir. Daha öne sözü edilen mevzuatla, DPT Yabancı Sermaye Başkanlığı bu konuda da tek muhatap ve yetkili merci olarak görevlendirilmiştir. Mezkur Başkanlıkça 1983-1986 döneminde toplam 233 adet lisans ve teknik yardım anlaşması onaylanmıştır.

4. Ödemeler Bilançosu Üzerine Etkileri

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde dövizle olan ihtiyacın önemi sebebiyle, yabancı sermayenin ödemeler dengesine olan etkisi ayrı bir önem taşır. Yabancı sermayenin ödemeler dengesine etkisi çeşitli şekildedir. Mesela, dışarıdan alınan malın yurt içinde üretilmesini sağlayarak (ithal ikamesi) döviz çıkışını azaltır. Ya da ürettikleri malı dışarıya satarak döviz girişini çoğaltır. Ayrıca, yabancı sermaye bir ülkeye gelirken o ülke kaynaklarına eklenen bir dış kaynak özelliğini de taşır.

Ülkemizde, ihracatın, tarım ürünlerine dayalı özelliğini sürmesi, sanayi ürünlerinin yeterli ihracat düzeyine çıkması sonucu, ödemeler dengesi sürekli açık vermiştir. Bu açığın kapatılması için Batı ülkelerinin özel ve kamu kuruluşlarından alınan kredi ve borçlar döviz getirecek yerlere yatırılması yerine, günlük harcamalara yöneltilmesi özellikle 1970'li yılların sonunda oldukça ağır ekonomik yüke sebep olmuştur (Satiroğlu, 1984: 218).

Sınırlı ihracata rağmen, yatırım ve ara malları (makine, araç gereç, hammadde vb.), ithalatın %95'ten fazla bir bölümünü kapsamıştır. Bu oran-sızlık sonucunda dış ticaret açıkları 1977 ve 1980-1981 yıllarında dört milyar dolardan fazla olmuştur.

Planlı dönemde ihracatla ithalatın oranları %30 - 50 arasında da dalgalı bir eğilim göstermektedir. İhracatta 1980 - 1981 yıllarında öngörülen olumlu artış yine de dış ticaret açığının kapatılmasına yetmemiştir.

Ödemeler dengesi üzerine en önemli etki önceden belirttiği gibi, işçi dövizlerinin yurda gönderilmesi ile olmuştur. Öte yandan yabancı sermaye 1970'lerde en yüksek seviyeye ulaşmıştır. O kadar ki elde edilen rakamlar plan hedeflerinin 11 milyon dolar, program hedeflerinin de 33 milyon dolar üstüne olmuştur. 1970'lerden sonra yabancı sermaye yeniden azalma göstermiştir. III. BYKP döneminde işçi dövizlerinin olumlu etkisi sürmüş, ancak bu olumlu gelişme karşısında gösterilen aşırı temkinli davranış döviz rezervlerini artırdığından, Türkiye ekonomisinin özelliğinden dolayı enflasyona sebep olmuştur (Kepenek, 1984: 448).

IV BYKP döneminde işçi dövizlerine tanınan prim uygulaması sonunda döviz girişi daha da artmış ancak ödemeler dengesi yönünden cari işlemler açığının üstüne eklenen dış borç taksitleri etkisiyle artan açığı kapatmada yetersiz kalmıştır. Özel yabancı sermaye girişlerinde 1980 yılında görülen yavaşlama 1981'de küçüğe olsa bir artışa dönüşmüştür (C.D.T.A.: 454).

1983-1986 yıllarında, yabancı sermaye konusunda mevzuat, uygulama ve sermaye girişi açısından önemli sayılabilecek gelişmeler olmuş, bu gelişmeler ve neticede ortaya çıkan durum ödemeler dengesinde sağlıklı bir oranın meydana geldiğini göstermiştir.

1990 – 1991 yıllarında gelişmiş ülkelerde gözlenen ekonomik durgunluk, Körfez krizi ve Doğu Avrupa'daki yeniden yapılanmalar uluslararası ticareti olumsuz yönde etkilemiştir. Buna karşılık Almanya'nın birleşmesi süreci bu ülkenin ithalatını artırdığından dünya ticaretine olumlu yönde katkıda bulunmuştur. ABD dolarının değer kaybı bu ülkenin ithalatını azaltırken, ihracatını da olumlu yönde etkilemiştir.

Son yıllarda AT ve Güneydoğu Asya ülkelerinin ihracatı azalırken ithalatları artış kaydetmiştir. Latin Amerika ile petrol ihracatçısı Afrika ülkelerinin ihracatlarında gelişme gözlenmektedir.

Bu çerçevede, 1991 yılında %3.3 oranında büyüyen dünya ticaretinin, 1992'de %5.0, 1993'de ise %6.3 oranında büyümesi beklenmektedir.

İhracatın Türkiye'nin en önemli pazarı olan OECD ülkeleri ithalatı içindeki durumunu esas alan bir analiz yapıldığında şu hususlar dikkati çekmektedir.

Genel olarak 1980–1990 döneminde Türkiye'nin ihracatını OECD'nin ithalatı içindeki payı artırmıştır. 1980 yılında Türkiye'nin ihracatının OECD ithalatı içindeki payı binde 12 iken, bu oran 1987'de binde 36'ya yükselmiştir. 1988 – 1990 döneminde bu oranın bir miktar gerileyerek binde 35 civarında sabit kaldığı dikkati çekmektedir.

OECD pazarına yapılan ihracat içinde %95 paya sahip olan 23 alt sektör incelendiğinde, 1980 – 1990 döneminde OECD dış talebinin dinamik bir gelişme gösterdiği 16 mal grubunda ülkemizin ihracatının arttığı dikkati çekmektedir. Ancak alt dönemler itibarıyla bakıldığında 1980 – 1983 döneminde bu durumdaki mal grubu adedi 9 iken, 1984 – 1987 döneminde 11'e yükselmiş, 1988 – 1990 döneminde ise 6'ya gerilemiştir.

Diğer taraftan 1980–1990 döneminde aynı 23 mal grubu içinde OECD dış talebinin görece olarak gerilediği gruplardan 5 adedinde Türkiye'nin bu pazara ihracatının arttığı dikkati çekmektedir.

Dönemler itibarıyla bakıldığında 1980 – 1983 döneminde 9 olan bu durumdaki grup sayısı 1984 – 1987 döneminde 5'e gerilemiş, 1988 – 1990 döneminde ise yeniden 8'e yükselmiştir.

Bu gelişmeler 1980'lerin sonunda Türkiye'nin OECD pazarlarına yaptığı ihracatın performansında bir yavaşlama olduğu ve bu pazardaki talep gelişmelerinin daha yakından izlenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

1993 yılında ödemeler dengesinin temel hedefleri ihracat artışının devam ettirilmesi, görünmeyen işlemlerden sağlanan gelirlerin artırılması, ekonominin ithal talebinin fiyat artışlarını da aşağıya çekecek şekilde karşılanması, dış borç stokunun makul seviyede tutulması ve büyüyen dış ticaret hacminin gerektirdiği ölçüde rezerv birikiminin sağlanmasıdır (D.P.T., 1993: 28).

5. İstihdam Ve Katma Değer Açısından Etkileri

Türkiye işsizliğin giderek arttığı bir ülkedir. İş gücünün kaynağı doğurganlık oranının yüksekliği ise de, işsizliğin nedeni; 1950 yıllarından başlayan köyden şehire göç, eğitim politikasının yanlış yönlendirilmesi neticesi meslek sahibi olunmadan çeşitli okulların bitirilmesi, hepsinden önemlisi ülkede istihdam alanları aratacak yeterli yatırımların olmayışı şeklinde sayılabilir.

Ülkemizde yüksek doğurganlık oranı özellikle planlı kalkınma döneminin başlaması ile dünya ölçüsünde olmasa da önemli ölçüde azalmıştır. 1965 – 1970 yıllarında %0 25.19 olan yıllık nüfus artışı 1970 – 1975 döneminde %0 25'e düşmüştür. Bu oran ülkemizin sosyo – ekonomik şartlarına göre değişmekte yani, batıda azalırken doğuda artmaktadır. İşgücü fazlasının istihdamın yeni yatırım alanlarının işletmeye açılmasıyla mümkün olacağından, yeni yatırım alanları da yeni kaynak gerektirdiğinden yabancı sermayeden beklenen faydalardan birisi de, yeni yatırım alanları kurarak istihdam sorununa çözümde bulunması bekleyişi olmuştur. Bu bekleyiş yabancı sermayeden umulan öteki faydalardan daha önemli bir değer taşımaktadır. Çünkü, istihdam sorununun çözümü ekonomik gelişmenin müsbet bir göstergesidir.

Günümüzde ülkemizin işsizlik sorunu bütün acı yönleri ile önemini korumaktadır. 1960'larda başlayan batı Avrupa'ya işçi göçü ekonomimizi ve istihdam sorunumuz yönünden çok önemli etki sağlamış ise de, daha sonra tedavisi güç sosyal meseleler ortaya çıkarak durma noktasına gelmiştir.

Bunların yanında, ekonomik ve sosyal gelişme hedeflerine ulaşılmasının başlıca şartlarından birinin insangücünün iyi yetiştirilmesi ve verimli kullanımı olduğu gözönünde bulundurularak örgün ve yaygın eğitim sisteminin sayı ve nitelik yönünden geliştirilmesi çalışmalarına devam edilmiştir.

İnsangücü ihtiyacının özel önem kazandığı eğitim sağlık alanında insangücü yetiştirilmesini geliştirmek amacıyla, öğretmenlik mesleğinin çekiciliğinin artırılmasına ve öğretmen yetiştirme sisteminin yeniden düzenlenmesine yönelik çalışmalara devam edilmiş, sağlık personelinin yetiştirilmesi ve istihdamı ile ilgili düzenlemelerin hazırlıkları yapılmıştır.

İstihdam alanındaki yapısal sorunlar ve işsizlik GSMH büyüme hızının tekrar yükselmesine rağmen 1992 Nisan DİE Hanehalkı işgücü anketi verilerine göre, tarımdaki istihdam nispi ve mutlak sayı olarak azalmıştır.

Kentlerde 1992'de genel işsizlik oranı %12 iken eğitilmiş gençler arasında bu oran %33 düzeyinde bulunmaktadır. Kırsal kesimde işsizlik oranı %4.8'dir. Eksik istihdam olgusu istihdam yetersizliği açısından işsizlik kadar önem taşımaktadır.

Yüzde 8 olarak görülen toplam işsizlik oranının, yöntem açısından düzeltilme çalışmaları sürdürülen hanehalkı işgücü anketleri yeni sonuçları alınmaya kadar ihtiyatlı kullanılması gerekmektedir.

İşten çıkarmalarda 1991'de gözlenen artış eğilimi 1992'de de sürdürülmüştür. Bu eğilim ekonomik nedenlerin yanısıra işçi – işveren ilişkilerinin yanısıra işçi – işveren ilişkilerindeki yetersizliklerden ve bir ölçüde de otomasyona geçmiş uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

İstihdam düzeyini teknolojinin gereklerini de dikkate alarak yükseltmek açısından, yeni yatırım politikalarına duyulan ihtiyaç sürmektedir.

İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun (İİBK) işgücü piyasasında art ve talebin dengelenmesi, işgücü niteliğinin artırılması konusundaki imkan ve faaliyetlerinin geliştirilmesine duyulan ihtiyaç devam etmektedir.

İİBK'nın yeniden yapılandırılması ve işsizlik sigortası ile ilgili yasal düzenlemelere ilişkin hazırlık çalışmaları tamamlanmıştır.

Yurtdışında çalışmak için 1991 yılında İİBK'na başvuran 326 bin kişiden 53 bini yurtdışına işçi olarak gönderilmiştir.

1992 yılının ilk yedi ayında yurtdışına gönderilen işçilerin sayısı 40 bin olup, bunların 213'ü kadındır. Gönderilenlerin %70'i vasıflı olup, tamamına yakın kısmı kendi imkanlarıyla iş bularak yurtdışına gitmişlerdir. Halen 703 bin vasıflı, 221 bin vasıfsız olmak üzere toplam 924 bin kişi yurt dışına gitmek için beklemektedir.

Yurtdışındaki Türk işçilerin sayısı 1991 yılında 1251 bin'dir. Bunların %85'i Batı Avrupa ülkelerinde olup yaklaşık 160 bini işsizdir. 1991 yılında yurtdışında bulunan işçi ve ailelerinin toplam sayısı 3 milyona yaklaşmaktadır.

Türk işçilerinin Batı Avrupa ve Avustralya'da özellikle hizmetler sektöründe kendi işlerini kurarak serbest meslek sahibi olma eğilimi artış göstermektedir.

1987 yılında uygulamaya konulan Mesleki Eğitim Projesi çerçevesinde yürütülen faaliyetler sonucunda Almanya'da, 1986 yılında çıraklık eğitimi gören Türk öğrenci sayısı 25 bin civarında iken bu sayı 1990 yılı sonunda %80 artışla 44 bini aşmıştır.

Türkiye'deki firmaların Almanya'da istisna akitleri çerçevesinde alacakları müteahhitlik işlerinde istihdam etmek üzere, yeni işgücü götürmelerine olanak veren anlaşma 1991 yılı Kasım ayında yürürlüğe girmiştir.

Yurtdışında çalışan Türk işçilerinin buldukları ülkelerde çalışma yaşamı ve sosyal güvenlikleriyle ilgili hak ve çıkarların korunması amacıyla yapılan işgücü ve sosyal güvenlik anlaşmalarının zaman içinde ve ortaya çıkan aksak yönlerinin giderilmesi ve güncelleştirilmesi çalışmaları sürdürülmektedir (D.P.T.: 1993: 100).

SONUÇ

Türkiye, 1950'li yıllarda doğrudan yabancı sermayeye açılmıştır. Ancak 1980 yılına kadar gerçekleşen yabancı sermaye girişi ve yatırımları önemli bir boyuta ulaşmamıştır. 1980 yılı ile birlikte, konu yeni bir anlayışla ele alınarak sermaye girişi kolaylaştırılmış ve yabancı sermaye için cazip bir ülke durumuna getirilmiştir.

Ülkeye gelecek yabancı sermaye için üç temel şart aranmaktadır:

- Ülkenin iktisadi kalkınmasına katkıda bulunması,
- Tekel ve imtiyaz ifade etmemesi,
- Özel sektöre açık sahalara faaliyet göstermesi.

Bu üç şart, yerli özel sermaye ile yabancı sermayeyi aynı platformda değerlendirerek eşit muamele esasını benimsemiş olmaktadır.

Her ülkede olduğu gibi, Türkiye'de de yabancı sermaye girişiminden bazı beklentiler söz konusudur:

- Kalkınma yolundaki iki engelin "tasarruf ve döviz darboğazı"nın aşılmasında ek imkanlar sağlanması ve ülke kalkınmasına bu yoldan katkıda bulunulması,
- Yatırımları artırıp istihdam imkanlarını genişletilmesi,
- Türkiye'nin sahip olmadığı veya geri olduğu üretim teknolojilerinin yurda getirilmesi,
- Etkin ve verimli çalışan işletmelerin kurulmasıyla ekonomide rekabet ortamının oluşması,
- Dış piyasalarda rekabet gücünün geliştirilmesi ve yeni pazarlara girişin kolaylaşması ve yeni pazarlara açılma,
- Dünya ekonomisiyle hem ticaret ve hem de sermaye hareketleri açısından bütünleşmenin hızlandırılması,

Yabancı sermaye girişiminden Türkiye'nin bu yöndeki beklentileri ve kazançları yanında, gelen sermaye de bazı avantajlar elde etmektedir. . .

Türkiye;

- Coğrafi konumu dolayısıyla talep potansiyeli yüksek bölgelere yakınlığı,
- Yetmiş ve ucuz işgücü,
- Tabii kaynakları ve
- İç piyasanın genişliği

gibi imkanlarıyla, yabancı sermaye için düşük maliyetle üretim, taşıma masraflarında tasarruf ve geniş pazarlara girebilme fırsatı sağlamaktadır.

Türkiye'nin gündemine de yoğun olarak girmesi beklenen şirket birleşmeleri, yabancı sermaye akımı için alternatif yeni bir yoldur. Ancak bu yolla gelen sermaye, yeni teknolojileri de getirmekle birlikte, daha çok yerli

firmaların girdikleri darboğazların aşılmasında başvurulan bir araç olarak gözükmektedir. Bu şekilde yabancı sermaye girişleriyle yeni bir yatırım ve istihdam imkanı ortaya çıkmayacak, sadece plasmanla yetinen sermayenin, belirli rantları elde ettikten sonra, tekrar ülkesine dönmesi tehlikesini unutmamak gerekir. Dünyada şirket birleşmeleri veya plasman yoluyla gelen yabancı sermayenin, daha çok parası dünya piyasalarında değer kazanan ülkelere ait olduğunu belirtmekte fayda vardır. Şirket birleşmeleri, Türkiye açısından yeni yatırım imkanı sağlamasa bile, gene de önem taşımaktadır. Bu önem, dış pazara açılmayan veya dış pazarda rekabet güçlükleri bulunan işletmeler bakımından ortaya çıkmaktadır. Şirket birleşmeleri, Türkiye'nin Avrupa Topluluğu ülkeleriyle ilişkilerinin geleceği için de yararlı bir adım olabilecektir.

Yabancı sermaye konusunda gündeme gelen yeni bir yol "portföy yatırımları" ve sermaye piyasasının yabancılara açılmasıdır. Bu çerçevede düşünülen husus, New York Borsasında Türk Menkul Değerlerinden bir havuz oluşturulması suretiyle bir "Türkiye fonu" kurulmasıdır. Böyle bir fon, Türk sermaye piyasasının dışa açılmasında önemli bir adım olacak ve "dolaylı yabancı sermaye"nin borsalar ve hisse senetleri yoluyla Türkiye'ye girişi için yeni bir imkan sağlayacaktır. Aile şirketlerinin halka açılması ve özelleştirmenin, bu imkanın harekete geçirilmesinde bir fırsat olarak değerlendirildiği gözlenmektedir. Ancak, bugünden "dolaylı yabancı sermaye"nin Türkiye'ye ne ölçüde olumlu bir katkıda sağlayacağını tahmin etmek mümkün değildir. "Türkiye Fonu" konusunda da "Portekiz Fonu"yla edinilen tecrübeleri iyi değerlendirmek gerekir.

1970'lerin başından beri, doğrudan yatırım ve portföy yatırım şeklinde, gelişmekte olan ülkelere bir sermaye akışı görülmektedir. Her ne kadar mutlak rakam olarak artış devam ediyorsa da, önceki yıllara göre giderek önemini yitirmektedir. Ayrıca yabancı sermaye akımının şekli de değişmektedir. Yeni gelişmelerle sermaye akımı, borç yaratan banka kredileri şeklinde dönüşmektedir. Özel yabancı sermayenin bileşimindeki bu değişimin, gelişmekte olan ülkelerin dış ödeme güçlüklerini artırıcı bir faktör olduğu da tartışılmaktadır. Bu eğilimin ortaya çıkması, şu sebepten ileri gelmektedir: Borç, düzenli geri ödemeleri doğurduğu halde; yatırım, ancak pozitif bir getiri doğurduğu zaman, sermayedara gelir sağlamaktadır. Doğrudan yatırım, işletmenin yönetiminde etkili bir ses oluşturmakta ve sürekli bir kazanç sağlayabilmektedir. Halbuki portföy üzerine herhangi bir deme söz konusu olmayacaktır. Bu yüzden gelişmekte olan ülkelerde nispeten önemsiz yer tutmaktadır. Yabancı sermaye en iyi gelişme ortamını serbest piyasa ekonomisi içerisinde politik ve ekonomik istikrarın hüküm sürdüğü ülkelerde bulunmaktadır.

ABSTRACT

In order to create a new era through an export oriented industrialisation model, a number of new regulations have been introduced since 24th January 1980. The main objective of these endovers was to increase national export levels via improving industrial production volume. These policies ignited foreign as well as national private investment.

In this context this study focuses on the impacts of foreign capital investment on the Turkish economy.

KAYNAKÇA

- Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınları, Ankara, 1984
- Memduh Yaşa, Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi, Akbank Kültür Yayınları, İstanbul, 1980
- İktisadi Rapor, Türkiye Sanayi Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, Ankara, 1984/6
- T. Güngör Uras, Türkiye'de Yabancı Sermaye Yatırımları, Formül Matbaası, İstanbul, 1979
- Tuncer Baran, Türkiye'de Yabancı Sermaye Sorunu, A.Ü.S.B.F. Yayın No: 241, Sevinç Matbaası, Ankara, 1968
- Kadir Satıroğlu, Çok Uluslu Şirketler, A.Ü.S.B.F., Yayın No: 539, Ankara, 1984
- Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi
Devlet Planlama Teşkilatı, 4BKP 1993 Programı.